

Juraj Jordán Dovala

1.5.2010

Umenie ako cesta k Bohu

Asi sa všetci zhodneme na tom, že tento svet má nejakú duchovnú príčinu, že vznikol z Boha. Boh (niekto ho nazýva Absolútno, Prvotná energia, Najvyššia sila...) stvoril celý kozmos a tvorivý princíp preniesol aj na nás. Každý človek je ním stvorený. Každý človek na Zemi tvorí a vytvára niečo umelecké. Odvažujem sa dokonca povedať, že každý človek na svete vytvára umenie. Musíme sa len oslobodiť od všetkých zbytočných kultúrnych poučiek a definícií a zistíme, že umeniu sa nedá vyhnúť, tvoríme ho samotným bytím, existenciou, tým, že žijeme...

Už na tom to vidieť, čo oblečú malému dievčatku. Na tom ako si muž uprace v dielni, usporiada náčinie. Ako má žena v kuchyni, v byte. Ako si ľudia upravia svoj dom. Všetko toto poukazuje na to, aký majú ľudia vzťah k umeniu.

Umenie je teda celý náš život, naše bytie v prapodstate. A vôbec nie je jedno, či vytvárame v živote krásu a krásne veci, alebo deštrukciu, disharmóniu...

Platón (427-347) je známy ako filozof, ktorý rozvíja filozofický systém. Platón bol mystik, ktorý nad umením veľa premýšľal. Vníma myšlienku krásy – on nahliadol, že

idea dobra a idea krásy tvoria jednotu – sú to dve strany tej istej mince. Krása je dobro a dobro je krása.

Kalos – znamená v gréčtine krásny aj dobrý. Obe kvality sú tam.

Prvá kapitola Biblie – Genesis – ako Boh stvoril svet. Ako Boh stvoril nebesia i Zem. Ako vyriekol slová – „Bud' svetlo“. Celý ten proces evolučný je v šiestich dňoch. Končí sa vetou – „Boh videl, že je to dobré“. A keď si dáte za to iné slovo – krásne. Keď si to takto prečítate, tak vidíte, že svet je prestúpený Božou krásou, harmóniou.

Krása nie je samoúčelná kvalita bytia. Krása v prírode, v kozme, krása zvuku, krása svetla... to všetko je odrazom Božej harmónie.

O Božej harmónii premýšľal aj ruský filozof, sofiológ - Solovjov. Solovjov bol zo začiatku ateista, ale nakoniec prišiel k Bohu. Šiel do púšte – mal tam mystický zážitok – videl Sophiu, nebeskú múdrosť, ako nádhernú ženu. Opísal to vo svojich básňach, ale hovoril, že je to nevyjadriteľné. Jej krása obopína celé stvorenie. Akoby jej krása všetko prestupovala.

Umenie môže byť cestou, ktorá privádza k Bohu. Preto je dôležité, aby sme mali umenie spojené s cnosťami.

Rozdelil by som umenie na štyri skupiny – nie podľa druhu (výtvarné, literárne, hudobné), ani podľa obdobia a štýlu (gotika, renesancia, barok...), ale z hľadiska ducha, idey, esencie prítomnosti Ducha, čím na nás dýchne, pôsobí.

Predstavme si krásnu panenskú, nedotknutú prírodu a strom, ktorý tam rastie desaťročia, možno storočia.

Príde umelec - a zakryje ten strom perleťovou látkou, trblietavými kvetmi, motýľmi. Dajú tam reflektory a umelci tam urobia šou a kabaret. To je prvá skupina tzv. komerčné umenie.

Druhá skupina umelcov využijú strom ako kulisu a zohrajú tam divadlo s banálnymi životnými príbehmi. To je tzv. hlavný prúd, hlavná línia- mainstreamové umenie.

Tretí – príde, urobí pár fotiek, na jednej strom vyretušuje úplne, na druhej odstrihne konáre a poprehadzuje tak, aby pôsobili rôzne asymetricky, na tretej nechá napr. len holý kmeň, zamaľuje na bielo. To je abstraktné umenie, avantgarda - Dnes dominuje takéto umenie.

A nakoniec by tam prišiel básnik – sadol by si pod strom – najskôr by mlčal, jeho duša by vnímala celú tú atmosféru, spievala nad krásou a potom by v jeho duši nastalo niečo, z čoho by vytvoril nesmrteľné verše, ktoré dá na papier. Alebo príde mních, chvíľu sedí, medituje, žehná tomuto miestu a v jeho hlave vznikne modlitba z tej krásy, ktorú zažil. A to nazývame spirituálne alebo duchovné umenie.

1) Komercia

V tom prvom: Ide o peniaze. Zakrýva podstatu, ukazuje realitu hlúpo, gýčovito, prekryva ju - len aby ľudia platili. Vychováva k plytkému vkusu, povrchnej estetike... Komerčné médiá hovoria, že len vychádzajú v ústrety tomu väčšinovému vkusu. Ale to je zavádzajúce. Aj médiá môžu pôsobiť tak, aby mali ľudia vyššie nároky - zlepšovaním vkusu po troškách môžu vychovávať – človek sa stáva náročnejším a vyhľadáva kvalitu. Príklad ČT si oproti Nove nevedie tak zle. U nás Markíza žiaľ suverénne dominuje.

Komerčné umenie je deštruktívne aj v tom, že nás oberá o pokoj a vnútorné ticho a v ľuďoch podporuje hektiku a stres. V dnešnej dobe sa každý ponáhl'a do práce, ne autobus..., nikto nič nestíha a nemá čas na priateľstvá, zastavenie sa, nadýchnutie, pohľad na hviezdnu oblohu. Komerčné umenie neposkytuje zastavenie. Denne sme kŕmení a zahlcovaní bulvárom, nepodstatnými informáciami, nezmyslami a naše éterické telá sú zanášané, takže nenesieme len svoje starosti. Cítíme sa viac unavení, vyčerpaní. Komerčné umenie sa snaží produkovať nové a nové hviezdy. Kopíruje hmotný priemysel tak, ako hydinárske závody vyprodukovujú mesiac a pol staré kurčatá. Je to čosi ako chémiou nafúknuté kura, ktoré požívame. Keď hviezdička upadá, tak musí byť nová. Pozrime sa len na reality show, jedna len teraz skončila a už ide druhá. Komerčné médiá produkujú rýchlosťou blesku nové hviezdy. Nie je to prirodzené, ale umelé. Okukané hviezdičky idú preč a rýchlo sa tvoria nové. Každý mesiac máme novú reality šou.

Napr. relácia SuperStar – 16, 17 ročné deti sú vytrhnuté z bežného života školy a kamarátskych vzťahov sa odrazu (za mesiac) stávajú celebritami. Sledujú ich v TV milióny divákov, každý fotí, rozhovory... Čo to robí s ich psychikou? Načo je dobré vyrobiť takto rýchlo hviezdu? Sú pred kamerami v tvrdom show biznise s miliónom divákov. Pre mladú dušu je to šok.

Je to škodlivé. Je lepšie, keď si človek cestičku k sláve a vrcholu prešľape, postupne, pomaly, zažije pády, odmietnutia, veľakrát prázdnu sálu. To ho posilňuje, cestu k vrcholu si vyšľape. Keď má potom tú slávu – tá je zaslúžená.

Komerčné umenie nám falšuje, zahmlieva pohľad na večnosť. Tým, že nás núti do rýchleho prežívania. Viete ako stará je naša Zem? Viac ako 4,5 miliardy rokov. Predstavte si, ako dlho tu už Zem krúži... 4,5 miliardy rokov, koľko je to východov a západov slnka. Aký pokoj a harmónia matku Zem obklopovali miliardy rokov. Je to informácia hodná meditácie - tisícky rokov Zem putuje nedotknutá ľuďmi. Človek rozumný (homo sapiens) sa na Zemi objavil len pred nedávnom, približne pred 200 000 rokmi. A v tej civilizovanejšej forme – začal obrábať zem, pestovať plodiny, stavať obydľia, tak ako to poznáme, asi len 10 000 rokov. Keď si predstavíte 24 hodinový deň, tak sú to 2 desatiny sekundy. A v tých dvoch desatinách sú celé naše dejiny 8tis. rokov pred Kristom, Atlantída, pyramídy, faraóni, vrátane 2000 rokov po Kristovi. Má význam sa niekde ponáhľať? Čo nám chcú komerčné médiá nahovoriť?

Poviem vám aj osobný zážitok. Kedysi som mal predstavu, že niečo napíšem, vydám a potom sa to bude predávať. Pred 15 rokmi som začal písať knihy. Veľmi som túžil nejakú vydať. To sa nedarilo, vydavateľstvá odmietali... Mal som mystický sen. Tento sen mi povedal jednu dôležitú vec: „Čakaj...“ Desať rokov trvá, kým sa idea, o ktorú veľmi usilujete, prejaví v hmote. Nemusí presne 10, možno 9 alebo 11. Ale ten sen mi

mal povedať: ak o čosi silne, intenzívne usiluješ a nedarí sa to naplniť, vytrvaj aspoň 10 rokov, kým nevidíš prvý výsledok. Nevieť, či náhoda, prvá kniha mi vyšla po 10 rokoch, odkedy som začal písať. Každá idea potrebuje desať rokov, aby sme ju vzali z duchovného priestoru a tu na Zemi zrealizovali. My nevieme čakať. Komerčné umenie nás priamo učí, aby sme nevedeli čakať. Čakanie je obrovská energia... Ak po niečom veľmi túžime a neprichádza to, musíme zažiť odriekanie a slzy... Energia sa zhušťuje. Pokiaľ človek niečo chce zrealizovať, nesmie to vzdávať, to chce čas. Stratili sme hodnoty čakania. Najväčšie diela vznikli, keď dlho čakali. Tie najväčšie umelecké diela zrejú dlho a v tichu. Na skutočne dobré, kvalitné husle zreje drevo 50 – 80 rokov. V husliarskych rodinách, chystá dedo drevo pre vnukov a pravnukov a robí husle z toho dreva, ktoré nachystali jeho dedovia.

Predobraz a archetyp čakania je Kristov mlčiaci hrob. Je Biela sobota a Kristove telo spočíva v hrobe. Príroda čaká, svet čaká, ľudstvo čaká, vesmír čaká... Nevedomí si myslia, že sa nič nedeje, ale ono sa práve deje to najdôležitejšie. Kristove telo spočíva v mlčaní v hrobe a pripravuje sa – vzkriesenie! Vzkriesenie otvorí brány životu, večnosti a spásy a dá samozrejme konkrétny zmysel celému dlhému čakaniu.

2) Main stream – hlavný prúd

Stretávame sa s ním na každom kroku. Väčšinový vkus, to čo sa každému páči, Najviac priestoru v médiách. Každodenné umenie z rádia, z časopisov, divadla ako napr. Helena Vondráčková, Karel Gott, Peter Nagy... Tento hlavný prúd pohlcuje mnoho hodnotného, čo sa vytvorí, pokrýva celý priestor – potom sa na alternatívu alebo na niečo hodnotné nedostáva. Je smutné, že umenie, ktoré dáva morálne hodnoty, tak je týmto umením vytesňované a podradňované pod umenie bez morálnych hodnôt. Myslíte si, že dnes sa netvorí na Slovensku hodnotné umenie? Výtvarníci, hudobníci, spisovatelia, pokojne kdesi tvorí Dostojevskij, ale o to nikto nemá záujem. Aj v dnešnej dobe ľudia tvoria duchovné, spirituálne umenie. Vy ich možno poznáte. Ale skúste sa spýtať bežného chodca z ulice a ten povie, že nepozná. Ale rýchlokvasená hviezda – okamžite jej mediálny priestor dá možnosti. Alebo nejaká modelka vydá „pamäte“ a okamžite sa to vydá v 10 tisícovom náklade. Je to negatívne, lebo to nedáva priestor tomu duchovnému. Môžem vás upokojiť, umenie poplatné dobe je len chvíľkové. Čas ho pohltí a rozveje. Umenie existenciálne, hlboké, obohacujúce, kryté hodnotami ľudskosti a nadčasové, sa objaví až po vekoch. Nikdy sa nestratí.

W. Blake (1757-1827) bol veľmi duchovný autor - maliar, básnik, vizionár. Bol práve takým samorastom Svojou tvorbou nebol vítaný v akademických kruhoch. V móde bol Newton a materializmus. W.Blake maľoval anjelov. Tvrdil, že za všetkým nie je mechanika, ale Duch. Bol za to zosmiešňovaný. Písal si s mnohými listy. Popredné osobnosti z Londýnskej umeleckej akadémie mu vraveli, že by nemal tvoriť, lebo nemá na to školu. Mal by tvoriť iba sám pre seba. A on im na to povedal: „Hovoríte mi, že mám ísť študovať a potom skúšať niečo maľovať. Lenže tak to nie je, vy idioti! Keby sa umeniu dalo naučiť, máme tisíce Rafaelov a Michellangelov...“ Škola je dobrá, aby talent podporila, ale pravému umeniu sa naučiť nedá. Škola nikdy nevypestuje da

Vinciho, ten sa musí zrodiť, musí si to priniest' už so sebou. Mohol by mať niekto desiatky akadémií, nepodari sa to, ak to nie je osobnosť'.

3) Avantgarda - underground

Slovo avantgarda pochádza z francúzštiny a znamená predvoj. Asi sa vám hneď vybaví veľké obrazy s malým čiernym štvorcem uprostred, alebo s flákmi (ako keď malé dieťa vezme štetec, naľfka). Vrcholom avantgardy môže byť to, keď sa Andy Warhol vymočil na strieborný podnos a nechal to vonku zamrznúť a ľudia to obdivovali.

Asi v nás ozve tendencia a chuť odmietnuť to. Ale pozor, nie je všetko také, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Avantgardou bol vo svojej dobe aj Bach, Beethoven, Wagner alebo Beatles... Čo bolo včera avantgardou je dnes klasikou.

Je to pokus o hľadanie nového. Nových možností, nových ciest – a to samo o sebe je dobrá vlastnosť'.

Ale nie za každú cenu – to je už hlúposť'. Musí v tom byť prirodzená miera. Nemôže to byť za každú cenu. Abstraktné umenie akoby nerozumie, že je nezmyselné pokúšať sa o nabúravanie základných pravidiel umenia. Umenie v zmysle – krása, dobro, harmónia. Ak nie, stáva sa z neho priemysel.

Pozrite, aj vzduch dýchame každý deň a nezunuje nás to. Jeme chlieb, ovocie, zeleninu – a nemáme potrebu meniť, nahrádzať niečím novým, umelým (tabletkami). A práve toto robí abstraktné umenie. Nahrádza prirodzené umelým. Namiesto voňavej lesnej jahody syntetický prášok. Namiesto šumenia horského potoka, zvuk syntetizátora.

Abstraktné umenie nám nedáva žiadnu duchovnú náplň – v istom zmysle by mohlo. Napríklad aj zenbuddhizmus je čistý ako biela stena, aj zen odmieta zabehnuté formy a tvary. Ale zen ovtára myseľ k načúvaniu svojmu vnútru, zen vedie k základným morálnym princípom (súcit, neubližovanie, harmónia, láska, krása, dobro). Zen otvára človeka k tajomstvu, ktoré nás presahuje, vedie nás, aby sme sa zbavili myšlienok a túžob, ktoré sú sebecké, oslobodili sa. Vedie nás, aby sme načúvali veľkému tichu. Vedie človeka k boju so svojim egom. Toto avantgardné umenie nerobí a nedokáže to človeku poskytnúť – je príliš späté s matériou, hmotou.

Do skupiny avantgardného umenia som zaradil aj tzv. underground (angl. podzemie). Ako sám názov napovedá je to umenie podzemia, to, ktoré nemá miesto v oficiálnych médiách a je vytesnené do ilegality, do tmy, do garáží a klubov. Patrí sem celá undergroundová scéna, básnici, maliari, ale hlavne hudobníci: undergroundové kapely, punk, hard rock, heavy metal, alternatívna scéna.

Dalo by sa charakterizovať ako tvrdé, hlučné, pesimistické, temné, niekedy až depresívne, bezvýchodiskové, nihilistické...

Aby sme ho lepšie pochopili, chcem k nemu povedať pár vecí. Ľudia, ktorí tvoria takéto umenie sú väčšinou z rozvrátených rodín. Ich otec, matka boli alkoholicy, vyrastali na ulici bez lásky, túlili sa, experimentovali, nezáväzná sexualita atď. Prešli temnými údoliami. Riešia cez umenie svoje frustrácie a to čím prešli.

Hriešnik je podobný svätcovi – obaja idú naplno, vkladajú všetko, obaja sú extrémisti, jeden v ničení, druhý v tvorení, jeden proti dobru a kráse, druhý za dobro sa dať aj upáliť. Je medzi nimi tenká stena, dve strany jednej mince. Stena medzi nimi je tenká. Známy popierač Boha Friedrich Nietzsche bojoval s Bohom ako Jákob, zapieral ako Peter a neveril ako Tomáš.

Často stačí správne nasmerovať a z veľkého hriešnika sa stane svätec. Tú energiu a vnútornú silu treba správne nasmerovať.

Uvediem dva príklady, kedy „hriešnici“ prebúrali tenkú stenu a vytvorili neobyčajnú krásu:

Black Sabbath – metalová kapela – Natočili She is gone – je to ťažká, pochmúrna a kvílivá pieseň. Marie Rottrová sa s ňou stretla a veľmi ju zaujala. Prebrala melódiu a Jarek Nohavica jej k tomu napísal text, tak vznikla pieseň Lásko voníš dešťem. Vyjadruje ťažobu normalizačnej doby, text je hlboký a existenciálny. Nie je síce priamo proti režimu, je o stratenej láske, ale spolu s tou melódiou od Black Sabbath tvorí dokonalý zážitok a ducha revolty v sebe má. Táto pieseň bola v normalizačnom Československu vzpruhou, dávala silu, odhodlanie „drať sa proti vetru“. V ľuďoch to zarezovalo, čosi revoltujúce, vtedy keď pohaslo nadšenie z roku 1968 a vystriedalo ho sklamanie. Bola to pre ľudí náplasť, nádej. Dvadsať rokov po Nežnej revolúcii Česká televízia dávala dokumenty a motív tejto piesne bol hlavnou znelkou.

Ivan Martin Jirous prezývaný Magor – textár Plastic poeple, bol štyrikrát zatvorený. V 70. rokoch bol umeleckým vedúcim Plastikov a písal im aj texty. Keď ich v r. 1976 zatvorili, vznikla kvôli nim charta. Počas celého obdobia socializmu mal problémy s ŠTB. Keď sedel vo Valdiciach, napísal nádhernú zbierku Labutí písně (s. 43). Verše na malých papierikoch vynášali tajne z väzenia. Sú to nádherné básne, sakrálna, spirituálna poézia, mnohé verše píše priamo pre svoje dve malé deti a manželku, modlí sa ku Kristovi, k Bohu. Ak by ste to čítali, boli by ste duchovne obohatení. Z „hriešnika“ sa takto môže vytvaruje niečo hlboké až spirituálne.

4)

Spirituálne umenie

Dostávame sa k večnému umeniu, nesmrteľnému, ktoré plynie od Boha, ktoré tvorí príroda, ktoré počujeme v speve vtákov, v šumení stromov, je zachytené vo vesmíre. Ako môže človek tvoriť nesmrteľné umenie? Ako sa mu môže pripodobniť? Spirituálne umenie má čosi zvláštne a to je cnosť. Je odlišná od prvých troch, že vás zušľachtuje krásou. Keď sa necháme predchnúť skutočným umeleckým dielom stávame sa o niečo lepšími, naša duša je svetlejšia.

Nejedná sa len o estetiku, príjemné pocity, dobrý dojem. Ale o hlbšiu rovinu, o skutočnú krásu, ktorá je prepojená s dobrom (Platón, Solovjov). Keď umenie rozvíja cnosti. A až cnosti učinia z diela čosi večné. Cnosti zvečňujú každú ideu. Dobro, pravda, krása, láska, súcitiť, pokora to sú atribúty Boha. Robia umelecké dielo nesmrteľným. Bez cností nepretrvávajú veky, rozsypú sa ako prach. Ale akonáhle umelec do diela pustí Boha a cnosti, tak to dielo pretrvá veky.

Marko Ivan Rupnik, slovinský jezuita v eseji „Až sa stanú umenie a život duchovnými“ vidí problém, že umenie a krása (cnosť) sa odcudzili.

Mohli by sme kritizovať umenie bez morálnych hodnôt, ale to nechcem. Všetko pod slnkom má svoj význam, aj iné umenie – pluralita bytia. A je lepšie, keď niekto píše básne (hoci nezmyselné), ako droguje. Ale čo vadí, že s duchovným umením je to biedne, je spoločensky potláčané, v úplnom úzadí.

Je to zrkadlo nášho života. Tento svet má málo dobra, je zvlčilý a preto máme málo duchovného umenia. Chýbajú tí, ktorí robia to pravé umenie. Ľudia sa nemajú čím naplniť. A absencia krásy má zároveň za následok absenciu morálnych hodnôt. Začíname sa sami podobať na šedivé paneláky, na abstraktné výtvyry bez fantázie, bez ducha, bez života. Zasahuje to našu psychiku. V New Yorku (a iných veľkomestách) pomaly každý človek potrebuje psychológa, podstupujú terapie za drahé peniaze. Míňajú sa veľké prostriedky na to, aby človek našiel kúsok pokoja. Stačilo by zobrať človeka žiť na dedinu, do prírody, kde by ho obklopovala Božia krása, harmónia. Alebo ak chce žiť v meste, presťahovať ho do renesančného mesta, alebo iného, kde je veľa hodnotného umenia, kde dýcha krása, história, veľkosť ľudského ducha a pravé umenie, kde by navštevoval galérie, koncerty... a rýchlo by vyzdravel. Títo ľudia by potom nepotrebovali psychológa ani psychiatra.

Od roku 2002 pôsobím ako husitský kňaz. Každá cirkev má svoje vyznanie viery, kde sú zhrnuté základné pravdy. Sú veľmi podobné, ale predsa sa len v niečom líšia. Keď som stal husitským kňazom (predtým katolíkom), zistil som, že v našom vyznaní je aj takáto veta: „Věřime v život věčný Dobra, Pravdy a Krásy“. Som veľmi rád, že tam tieto slová sú. Lebo každý duchovne vnímavý človek vie, že Dobro a Láska sú večné, Pravda je večná, že ich musí rozvíjať, ale že aj Krása je večná, na to sa akosi zabúda. Ale krása je súčasťou dobra a pravdy a bez nej sa ku kráľovstvu Ducha nepriblížime.

Spomeniem jeden starý perzský príbeh. Karavána šla cez púšť. Ľudia sa už v púšti pre jej fádnosť nudili. Šli za prorokom: „Nemáme čo robiť.“ On im odpovedal: „Sadzte kvety.“ Akoby im povedal – dajte sem krásu.

Asi všetci poznáte knižočku: „Muž, ktorý sadil stromy.“ Pastier nájde muža a strávi s ním nejaký čas a zistí, že ten muž sadiť stromy (žalude). Tie potom vyklíčia. Zasadil stovky až tisícky žalud'ov. A tam kde boli holé pláne, bol, zrazu les. Tento muž bol skutočný umelec, hoci možno nevedel vôbec maľovať a možno ani písať, vytvoril nádherný obraz. Tým, že nasadil tisícky stromov, zamaľoval krajinu na zeleno, premenil pustú, šedivú krajinu na prvotný raj. Zeleň tam pritiahla zver, prileteli vtáky. On tej krajine vliat život. Keby ste na to pozreli z výšky, videli by ste nádherný obraz pretekajúci životom a krásou.

Človek duchovne vyladený tvorí krásu. Samotným životom. Len tým, že žije, tvorí okolo seba krásu. Každý si môže nájsť ten svoj spôsob tvorenia krásy. Toto je tajomstvo umenia: tvoriť krásu. Krásu, ktorá tu zostane, aj keď my tu už nebudeme, lebo je večná. Zákl. myšlienka celého môjho rozprávania: tvorme krásu. Ak si aj nič nezapamätáte, vôbec nevadí, stačí si uchovať v srdci: každý deň vytvoriť aspoň kúsok krásy. Tým vytvoríte niečo dobré a pravdivé, čo tu zostane naveky.

Každé náboženstvo je v dotyku s Bohom a má to vpísané už v počiatku. Z toho, čo hovoríme, musí byť jasné, že každé náboženstvo vlastní pravú krásu a je prerastené pravým umením. Krása stojí vždy už pri zrode náboženstva. Len keď vezmeme tých šesť základných náboženstiev: hinduizmus (védska poézia, eposy, spevy, básne), buddhizmus (Buddhove podobenstvá, bájky, príbehy, paraboly), taoizmus (Tao te t'ing – čistá poézia), judaizmus (knihy prísloví, Kazateľ, Žalmy, Šír ha-šírím - Pieseň piesní), kresťanstvo (Ježiš hovoril takmer všetko v podobenstvách a parabolách s metaforami plnými umeleckého cítenia), islam (Korán – napísaný vo veršoch, je to duchovná poézia, Arabi nechcú ani preklady).

A mohli by sme pokračovať ďalšími veľkými náboženskými postavami. Tak napr. v islame súfizm Dž. Rúmí, Abú Saíd, Ibn-Arábí, Suhrawardí, Mansúr Al- Halládž. Alebo v kresťanstve: Hildegarda von Bingen, Sv. Ján z Kríža – básne, Sv. Terézia z Avily, Sv. Terézia z Lisieux...

Určite nemusíme ani hovoriť, že náboženstvá priamo ovplyvňovali a ovplyvňujú veľké kultúrne epochy a umelecké smery. Vytvárali také diela, pred ktorými sa skláňame s veľkou úctou. Ak to umelecké v náboženstve prehliadnete a zúžite ho, čo Vám môže to náboženstvo dať?

Vráťme sa ešte na chvíľu ku Kristovi: V evanjeliách sa nachádza podobenstvo o pšenici a kúkoľe. Hospodár vysadil na pole pšenicu. V noci prišiel jeho nepriateľ a medzi pšenicu zasial semená kúkoľa (buriny). Keď byliny začali klíčiť, sluhovia zbadali, že pomedzi pšenicu vyrastá aj kúkoľ a chceli ho vytrhať. Hospodár ale zakázal vytrhať burinu, aby nepoškodili aj pšenicu. Nariadil vyčkať až do žatvy – a až potom ich oddeliť. Toto podobenstvo symbolizuje večný boj dobra so zlom. Pšenica sú dobrí ľudia a kúkoľ zlí. A Kristus v ňom vytvára vlastne kostru rozprávky.

Pravú rozprávku rozpoznáme od falošnej – obvykle modernej, podľa toho, či v nej víťazí dobro nad zlom. Ak je to naopak, zlo triumfuje, alebo zápas týchto dvoch veličín sa tam nevyskytuje, je to falzifikát, podvrh. V pravej, skutočnej, rozprávke, sa musia nadpozemské hodnoty objaviť, musia v nej vystupovať a dobro musí – hoci po ťažkých skúškach – zlo premôcť. Sú prípady, v ktorých navonok zlo porazí dobro, napr. u H.Ch.Andersena. Ale autor stojí na strane dobra, snaží sa čitateľa primäť k súcitu a k premýšľaniu nad žalostným stavom vecí a morálne víťazstvo prisudzuje dobru.

Rozprávky sú odrazmi šifier a symbolov podvedomia každého národa, dokonca každej individuality. Súboj dobra so zlom, je v človeku vpísaný: naše svedomie vedie tento zápas každý deň, preto rozprávky odzrkadľujú navonok skryté vnútorné procesy.

Ale ešte dávno pred nimi to boli proroci a zvlášť Kristus, ktorý na duchovný boj dobra so zlom upozorňovali.

Keď Kristove podobenstvá skúmame do hĺbky, zistíme dôležitú vec: pred Bohom nestojíme v pozícii chudobných a bohatých; Slovákov alebo Maďarov; hinduistov, moslimov alebo kresťanov, ale v pozícii pšenice či kúkoľa – obhajcov dobra alebo zla.

Ani v rozprávke nie je dôležité, či sa dievčatko volalo Červená čiapočka, či Janko s Marienkou blúdili lesom alebo lúkou, to je len obal, aby deti dobre rozumeli... Sú to len naratívne prvky, ktoré majú človeka usmerňovať k zaujatiu. Jadrom príbehu zostáva to, ako sa zachovali, čo urobili pre to, aby sa svet stal lepším.

Keď berieme do rúk knihu, nemusíme tušiť, o aké rozprávky sa jedná: či sú japonské, gruzínske, indiánske..., ale sotva nám unikne, kto stojí na ktorej strane. Činy postáv, ich reč, myslenie, nás neoklamú. Vystávajú pred našim zrakom holé charaktery. Ako v Kristovom podobenstve.

Ježiš bol prvým a najväčším rozprávkárom v dejinách, on určil kostru, základ a na to sa už len nabaľujú svaly a koža rôznych príbehov. Stačia iba obyčajné rozprávky, aby sme sa zjednotili s Bohom.

Cieľ je úplne rovnaký: víťazstvo dobra, pravdy a krásy. Pokiaľ sa budeme správať ako rozprávkové bytosti, muži ako praví, statoční rytieri, ktorí porazia draka a ženy ako vznešené panny, ktoré sú nositeľkami svetla, lásky a čistoty, tak slúžime Kristovi najvyššej mocnosti Dobra, Pravdy a Krásy a tak sa človek môže stať svätým.

K záveru pár slov k tomu, ako sa pre nás môže umenie stať spirituálnou cestou.

V roku 1996 som nastúpil na Prešovskú Bohosloveckú fakultu. Tam som sa stretol s ikonami. A dozvedel, že mnisi ikony nie maľujú, ale píšú. Ikony sú modlitby – ktoré vkladajú na plátno. Aby niekto mohol ikonu napísať, musí sa najprv dlho modliť. Potom môže vytvoriť ten pravý obraz. Práve v tom roku som začal písať knihy, snažil som sa ísť na to podobne. Najskôr som sa stíšil a modlil k Bohu, ku Kristovi, k anjelom. Keď som napr. písal knihu Biely Vták, nalad'oval som sa v meditácii na najvyššieho ducha vtákov, aby mi dal schopnosť preniknúť do duše vtákov, aby mi dal poznanie vniknúť do ich prežívania. Tak to môže praktikovať každý človek, ktorý ide niečo tvoriť. – naladiť sa prosieť o inšpiráciu a byť otvorený.

Takto sa umelec stáva kňazom, teda človekom, pre ktorého je umenie meditáciou a meditácia umením. Človekom, ktorý pozoruje svet s najvyššou úctou, tichou mysl'ou a so zatajeným dychom...

P. Evdokimov: „Umelec nájde svoje kňazstvo iba tak, že vykoná teofanickú sviatosť, keď bude kresliť, tesáť a spievať meno Božie. V ňom si Boh učiní svoj príbytok.“ Čiže, keď bude umelec umelecky stvárňovať meno Božie, v ňom si Boh nájde cestu.

Ideálom umenia je – keď sa umelec stane kňazom. Umenie sa mu stáva prostriedkom meditácie a modlitby, zažíva v ňom mystické vytrženie. Pokiaľ sa autor nedožije ocenenia, to nevádi. Nebude nikdy slávny, nevádi. Je to cesta k Bohu – a to je miliónkrát viac ako všetka svetská sláva. O tisícoch umelcov nevieme, lebo nevyhľadávajú svetskú slávu.

Mohol by som spomenúť mnohých umelcov, ktorí boli zároveň kňazmi... Ale spomeniem len jedného, ktorého všetci dobre poznáte – libanonský básnik Chalíl Džibrán. Jeho dielo je čistá meditácia, modlitba. Nielen jeho Prorok, ale všetko, čo napísal, namaľoval. Tam niet zbytočného slova, jeho text má melódiu, rytmus... číra krása. Keď na čistú stránku dáte Džibránove slová, tak to papier nepoškvrní, ani sa nezachveje, lebo sú rovnako harmonické a tiché ako čistá stránka.

Barbara Youngová je autorkou Džibránovej biografie. Uvádza v nej, ako silno na ňu pôsobilo, keď mohla v jeho ateliéri pozorovať Džibrána pri práci. „Sediť v jeho prítomnosti počas tak častého stíšenia, do ktorého sa noril, povznášalo ducha. Vibrácie v miestnosti sa zvýšili a ovzdušie bolo prestúpené nadpozemskými vplyvmi.“ Youngová

hovorí, že Džibrán rád mlčal, niekedy aj celé dni. To bolo vždy meditatívne mlčanie, až potom sa odhodlal k tomu, aby niečo vytvoril. Pri písaní a maľovaní to bolo priam mystické mlčanie a modlitba. On prosil o inšpiráciu – nešiel k tomu, aby niečo vytvoril. Ale otvoril sa a čakal, kým múzy vytvorili v jeho duši obraz.

„Ak skutočne musíš rozprávať, hovor krásne; inak buď ticho, lebo v susedstve je muž, ktorý práve umiera.“ (Ch. Džibrán)

Ďakujem vám za pozornosť.